

УДК 343.121.5:[37.035:343.91-053.6](477)

DOI:

Євген Пліско, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної освіти та соціальної роботи
Донбаського державного педагогічного університету

ЗВ'ЯЗОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ З СУЧАСНОЮ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНОЮ РОБОТОЮ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

Стаття засвідчує особливість ювенальної юстиції як державного апарату соціально-педагогічної роботи із неповнолітніми, притягнених до кримінальної відповідальності. На основі деяких нормативно-правових документів та міжнародних угод, зазначених в статті, обґрунтовано підстави для розвитку ювенальної юстиції в Україні. А, на прикладі регіональної моделі ювенального правосуддя, визначено концептуальні положення, систему спеціальних функцій та принципи ювенальної юстиції, які і пов'язують її із соціальним вихованням неповнолітніх правопорушників.

Ключові слова: неповнолітні правопорушники; соціальна робота; ювенальна юстиція; судочинство над неповнолітніми; регіональна модель ювенального правосуддя.

Схем. 1. Літ. 9.

Yevhen Plisko, Ph.D.(Pedagogy), Associate Professor of the
Preschool Education and Social Work Department
Donbas State Pedagogical University

THE CONNECTION BETWEEN JUVENILE JUSTICE SYSTEM AND MODERN SOCIAL-PEDAGOGICAL WORK WITH JUVENILE OFFENDERS

The article conducts a complex analysis of the nature and characteristics of the juvenile justice system as a state apparatus of social and pedagogical work with juveniles that are brought to criminal responsibility. On the basis of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 22.04.06 № 229-p "On approval of the Concept of the National program "national action plan on the implementation of the UN Convention on the rights of the child for 2006 – 2016" presidential Decree of Ukraine from 08.04.08 No. 311/2008 on approval the "concept of reforming criminal justice in Ukraine", and approval by the resolution 40/33 of the General Assembly of the United Nations on 29 November 1985. United Nations standard minimum rules ("the Beijing rules"), reasonably ground for the development of juvenile justice as a separate specialized court system for minors. It is formulated the relevance of the implementation of juvenile justice in the contemporary practice of social work with juvenile offenders and its comprehensive support during and after the trial. It is characterized by scientific terminology of the juvenile policy. It is established the conceptual provisions and principles of the juvenile justice system. In addition, it is identified a system of special functions linking juvenile justice with social and pedagogical work. It is restitution, rehabilitation and pacification functions.

On the example of a regional model of juvenile justice it is highlighted on the introduction of client centered approach to social and pedagogical work with juvenile offenders. The model has a successful experience of practical application in social and pedagogical work with juvenile offenders. Its feature is the cooperation of the system of specialized state and non-state bodies: centres of social services for youth, services for minors, educational and medical institutions, public organizations and authorities.

Keywords: juvenile offenders; social work juvenile justice; proceedings against minors; the regional model of juvenile justice.

Постановка проблеми. Організація судової справи й соціально-педагогічної роботи із дорослими та неповнолітніми злочинцями кардинально відрізняється. Сучасна практика соціально-педагогічної роботи з дітьми, притягнених до кримінальної відповідальності, долучає до процесу здійснення над ними судочинства юристів окремого профілю – фахівців ювенальної юстиції, які забезпечують дотримання прав та інтересів неповнолітніх. Тому, задля більш ґрунтовного дослідження питання соціального виховання неповнолітніх правопорушників, на нашу думку,

доцільно буде виділити зв'язок ювенальної юстиції із справою соціального виховання неповнолітніх правопорушників.

Аналіз основних досліджень. Основою нашого дослідження стали праці сучасних педагогів та юристів, котрі активно займаються пошуком вирішення проблеми дитячої злочинності: Л. Амджадін, О. Гончарук – "Суспільні практики та законодавство у сфері правопорушень неповнолітніх" (2011 р.) [1]; Ю. Луценко – "Діти-правопорушники: що робити?" (2010 р.) [4]; Н. Юзікова – "Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та

ЗВ'ЯЗОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ З СУЧАСНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ РОБОТОЮ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

заходи запобігання і протидії їй” (2016 р.) [9]. Науковці присвятили свої праці детальному висвітленню правової природи здійснення вітчизняного правосуддя над неповнолітніми, проаналізували сучасну соціально-педагогічну роботу та супровід неповнолітнього правопорушника призначеного судом до покарання.

Крім того, свій внесок в дослідження зробила науково-методична та нормативно-правова література: “Проблеми протидії злочинності неповнолітніх: навчально-методичний посібник” (2015 р.) [6], “Словник законодавчих термінів” (2000 р.) [7], “Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства” (2006 р.) [8]. Означена література допомогла виокремити термінологію ювенальної політики та її нормативно-правові засади.

Метою статті є визначення зв'язку ювенальної юстиції України з сучасною соціально-педагогічною роботою із неповнолітніми правопорушниками.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ціллю соціально-педагогічної роботи із неповнолітніми правопорушниками, за сучасними пріоритетами державної системи виховання, є ресоціалізація – проведення комплексу дій, що складається з соціального, педагогічного та психологічного впливу на неповнолітнього; забезпечення захисту неповнолітнього (соціального, соціально-правового, економічного, юридичного, надання освіти та ін.); утворення сприятливих умов для виховання й перевиховання неповнолітнього; створення сприятливих умов інтеграції, адаптації, усебічного розвитку, саморозвитку й самореалізації неповнолітнього.

Послідовність та реалізація етапів соціальної реабілітації неповнолітнього, якому властива протиправна поведінка, передбачає взаємодію фахівців різних установ: центрів соціальних служб для молоді (ЦССМ), служб у справах неповнолітніх (ССН), навчальних і медичних закладів, громадських організацій та ін. Проте, проблема дитячої злочинності не може уникнути кримінальної відповідальності та залишитись поза юридичною сферою.

Вирішення питань про притягнення неповнолітніх до відповідальності за правопорушення, має особливу суттєву специфіку, яка визначається необхідністю врахування її вікових особливостей. Тому в реалізації соціально-педагогічної роботи із неповнолітніми правопорушниками, є практика діяльності окремої спеціалізації юристів, яка веде боротьбу із злочинністю неповнолітніх. В переважній

більшості країн світу, питанням протидії правопорушень неповнолітніх займається – ювенальна юстиція – система спеціалізованих державних і недержавних органів, що включає перш за все врегулювання дитячої злочинності шляхом гуманної за сучасними мірками карно-виправної політики.

Термін “ювенальна юстиція” – це синтез двох понять: дитинство/молодість (лат. *juvenalis* – юний, молодий) і юстиція (лат. *justitia* – справедливість, правосуддя). Отже, в буквальному перекладі термін “ювенальна юстиція” означає правосуддя (у ширшому розумінні – здійснення справедливості) щодо дітей і молоді [4, 21].

Ювенальна юстиція широко розповсюджена в зарубіжній практиці дитячого правосуддя. Її правова основа закріплена у міжнародних документах, одними з яких є: Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 р.; Мінімальні стандартні правила ООН (“Пекінські правила”), затверджені резолюцією 40/33 Генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 р.; Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р.; Керівні принципи ООН для попередження злочинності серед неповнолітніх від 14 грудня 1990 р.; Правила Організації Об'єднаних Націй щодо захисту неповнолітніх, позбавлених свободи від 14 грудня 1990 р.

Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22.04.06 № 229-р “Про схвалення “Концепції Загальнодержавної програми “Національний план дій щодо реалізації Конвенцій ООН про права дитини на 2006 – 2016 роки”, та прийнятті Указу Президента України від 08.04.08 № 311/2008 про затвердження “Концепції реформування кримінальної юстиції”, дають підстави для розвитку ювенальної юстиції як окремої спеціалізованої системи в нашій державі.

Питання про необхідність функціонування ювенального правосуддя в Україні є актуальним. Характерними показниками дитячої злочинності є два чинники: 1) зниження віку неповнолітніх, які скоюють злочини; 2) зростання кількості тяжких і особливо тяжких злочинів, що вчиняються ними [8, 19].

З орієнтиром на розвиток ювенальної системи європейських країн, на національному рівні вітчизняними педагогами, соціальними робітниками та психологами, у практику системи послуг та функцій ювенальної юстиції впровадився клієнтоцентричний підхід. Ним передбачено механізми захисту прав та інтересів неповнолітнього, шляхом поєднання та організації соціально-педагогічної роботи наступних

ЗВ'ЯЗОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ З СУЧАСНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ РОБОТОЮ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

соціальних інститутів: кримінально-виконавчої інспекції (КВІ); кримінальної міліції у справах неповнолітніх (КМСН); центру соціальної служби для дітей та молоді (ЦССДМ); служби у справах неповнолітніх (ССН); навчально-освітніх закладів; органів і установ державної системи профілактики бездоглядності і правопорушень неповнолітніх; реабілітаційних служб; центрів соціальної допомоги та інших відповідних громадських організацій.

Таким чином, ювенальна юстиція буде системою взаємодії різних соціальних служб. При цьому розподіл обов'язків та визначення виконавців кожного із завдань (супроводу під час процесу судочинства над неповнолітнім, організації профілактики правопорушень, реабілітації засудженого неповнолітнього або потерпілої особи) визначається фахівцями ювенальної юстиції.

Для більш ґрунтовного аналізу взаємозв'язку ювенальної юстиції та соціальної роботи розглянемо регіональну модель ювенального правосуддя (Схема 1) [4,30] розроблену під впливом фахівців-тренерів Всеукраїнської Фундації "Захист Прав Дітей". Її особливістю є те, що: *по-перше*, над її створенням працювали представники прокуратури, суду, кримінальної міліції у справах дітей, кримінально-виконавчої інспекції, адвокатури, освіти, громадської організації, органів внутрішніх справ; *по-друге*, було визначено функції та місце всіх суб'єктів регіональної моделі ювенального правосуддя; *по-третє*, внаслідок спільної роботи було окреслено головну проблему – відсутність особи, координатора, який має забезпечити "ведення" дитини, котра опинилася у конфлікті із законом [4, 27].

Запропонована модель є прикладом гуманного ставлення до дитини, яка стала на шлях правопорушень. За допомогою загальних зусиль спеціалізованих центрів, громадських організацій, органів влади, модель має практичний досвід успішної соціальної роботи з неповнолітніми правопорушниками та його комплексний супровід під час судового розгляду.

Для цього було розроблено концептуальні положення ювенальної юстиції, які мають певний зв'язок із соціальним вихованням неповнолітніх правопорушників:

- система протидії та профілактики підліткової злочинності має розглядатися як частина процесу розвитку країни в рамках гуманного ставлення до неповнолітніх і бути спрямованою не лише на їх захист, а й на захист власного порядку;

- запровадження міжвідомчого та міжсекторального підходу з мобілізацією наявних

ресурсів громади (сім'я, школа, громадські організації, волонтери та інші структури). У цьому випадку має йтися про зниження необхідності законодавчого втручання, зокрема про вплив громади на окреслену групу проблем;

- пріоритетом системи ювенальної юстиції повинно стати збереження фізичного, психічного і духовного здоров'я неповнолітнього правопорушника. Під час збору та узагальнення інформації необхідно враховувати інформацію як пов'язану з неповнолітнім, так і власне з правопорушенням (суб'єктивними обставинами, в яких опинився неповнолітній);

- суд, міліція і сторона обвинувачення повинні мати механізми закриття справ або їх відхилення та перенаправлення у систему не судових органів для розгляду і пошуку механізмів, засобів впливу на неповнолітнього правопорушника;

- створення інститутів, альтернативних до процедур затримання міліцією та ув'язнення;

- необхідність застосування всіх можливих засобів для вирішення ситуації в сім'ї, де проживає неповнолітній. У випадках застосування засобів щодо обмеження/позбавлення волі необхідно створити умови для підтримання контактів і стосунків із членами родини;

- організація процесу спеціальної підготовки персоналу системи ювенальної юстиції (не лише судів) зумовлена необхідністю запровадження системи превентивної та профілактичної роботи;

- формування та виховання фізично і духовно розвиненої молоді має стати наріжним каменем усіх без винятку превентивних програм;

- зниження рівня підліткової злочинності потребує залучення ресурсів громади, які часто не застосовуються у соціальній політиці держави;

- арешт або утримання під вартою повинні вважатися крайньою мірою та відповідати мінімальному терміну [4, 24 – 25].

Схарактеризовано систему спеціальних функцій, що визначають суть соціально-педагогічної роботи ювенальної юстиції:

- реститутивна: ювенальна юстиція має розглядатися як відновне правосуддя. Цим вона принципово відрізняється від сучасного дорослого правосуддя. Правосуддя у справах неповнолітніх повинно бути не каральним, а передусім таким, що відновлює порушені права та свободи жертви злочину або потерпілого від правопорушення. Ювенальному суду мають підлягати всі справи, де потерпілим є неповнолітній;

- реабілітаційна: реабілітація стосується дитини яка стала жертвою жорсткого поводження або недбалого піклування, та неповнолітнього правопорушника, котрий має бути

**ЗВ'ЯЗОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ІЮСТИЦІЇ З СУЧАСНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ РОБОТОЮ
ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ**

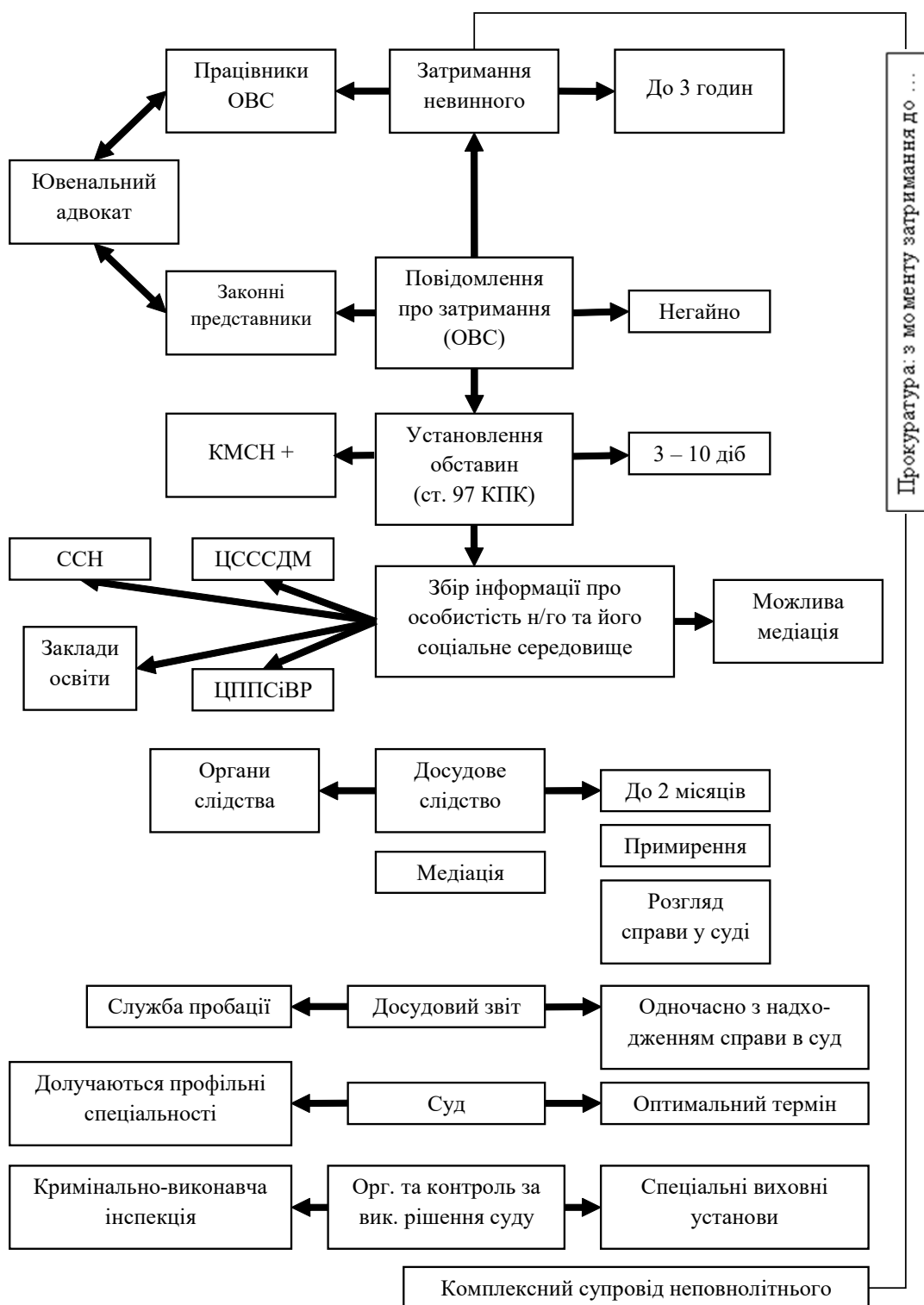

Схема 1. Регіональна модель ювенального правосуддя

ресоціалізований. Для цього ювенальний суд повинен стати центром низки державних і недержавних інституцій, програм і проєктів, які працюють із дітьми;

-пецифікаційна (примирна): передусім ідеться про розв'язання конфліктів, які не мають характеру правопорушення, шляхом порозуміння та взаємної поступки [4, 21 – 22].

ЗВ'ЯЗОК ЮВЕНАЛЬНОЇ ЮСТИЦІЇ З СУЧАСНОЮ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЮ РОБОТОЮ ІЗ НЕПОВНОЛІТНІМИ ПРАВОПОРУШНИКАМИ

А також, визначено принципи ювенальної юстиції як державного органу судочинства над неповнолітніми:

- цінність особистості неповнолітнього, який постав перед судом;

- активне застосування в судовому провадженні у справах неповнолітніх даних про неповнолітніх, отриманих судом від спеціалізованих допоміжних юридичних і соціальних органів (служб);

- посилення охоронної функції суду стосовно неповнолітніх (підвищений судовий захист неповнолітнього потерпілого, підсудного чи засудженого шляхом мотивованого закриття судового засідання у справах про злочини неповнолітніх або злочинні посягання на них, зменшення розміру покарання за фактом неповноліття, перевага виховного впливу перед примусовими заходами);

- спеціальна підготовка суддів у справах неповнолітніх;

- спрощений (неформальний) порядок судочинства стосовно неповнолітніх;

- наявність системи допоміжних служб [4, 21].

Завдяки суміжних зусиль фахівців ювенальної юстиції, працівників соціальної сфери, педагогів та психологів здійснюється соціально-реабілітаційне відновлення неповнолітнього правопорушника, що засновано на пробаційному підході. Ця технологія передбачає застосування педагогічних методів за умов взаємодії різних суб'єктів реабілітації й ресоціалізації неповнолітніх з врахуванням чинних нормативно-правових постанов, а також індивідуальних особливостей, проблем та потреб неповнолітніх, притягнутих до кримінальної відповідальності [5, 9].

5 лютого 2015 року на засіданні пленарної сесії Верховної Ради України було прийнято Закон України "Про пробацію", поєднавши в себе взаємодію ювенальної роботи та соціально-педагогічного супроводу неповнолітніх, яких притягнуто до кримінальної відповідальності. Крім того, Закон вирішує проблему відсутності особи-координатора, який забезпечує "ведення" дитини під час судового процесу. Ця роль відведена офіцеру пробації, яким може стати педагог, соціальний педагог, соціальний працівник, психолог або фахівець ювенальної юстиції.

Висновок. Окресливши загальні аспекти ювенального правосуддя, зауважимо, що система ювенальної юстиції це особлива сфера перетину багатьох юридичних і неюридичних знань та практик, яка виступає певним гарантом захисту прав та інтересів дітей, притягнутих до кримінальної відповідальності. Застосування основ педагогіки і психології в практиці

ювенального правосуддя є передумовою ефективної ресоціалізації неповнолітніх правопорушників. А, в останній час свою актуальність набуває поєднання органів ювенальної юстиції та державних служб соціальної допомоги неповнолітнім в один державний соціально-правовий інститут.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амджадін Л., Гончарук О. Суспільні практики та законодавство у сфері правопорушень неповнолітніх: монографія. Київ: "К.І.С", 2011. – 184 с.

2. Гончар Т. О. Історичний розвиток кримінального законодавства України про відповідальність та покарання неповнолітніх. *Сторінки історії*. Одеса. 2004. С. 197–205. DOI: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6630/197-205.pdf;jsessionid=95D2C7E99C5CBD3DA212CC529FC0392B?sequence=1>.

3. Кримінально-виконавчий кодекс України: Закон України від 11.07.2003 № 1129–IV. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page> (дата звернення 19.06.2018).

4. Луценко Ю. А. Діти-правопорушники: що робити? Київ: Шк. Світ, 2010. – 128 с.

5. Лютий В. П. Соціально-педагогічне забезпечення діяльності кримінально-виконавчої інспекції з ресоціалізації неповнолітніх, звільнених від відбування покарання з випробуванням: автореф. дис. ... канд. наук: 13.00.05 / Луганський національний університет імені Тараса Шевченка. Луганськ, 2010. – с. 20.

6. Орловська Н. А. Проблеми протидії злочинності неповнолітніх: навчально-методичний посібник. Одеса: Міжнародний гуманітарний університет. 2015. – 76 с.

7. Словник законодавчих термінів. К.: Основа, 2000. – 608 с.

8. Ювенальна юстиція в Україні: коментар та аналіз діючого законодавства. / За загальною редакцією члена-кореспондента Академії правових наук, доктора юридичних наук, професора В.С. Зеленського та кандидата юридичних наук, доцента Н.В. Сібільової. Серія "Юридичний Радник". Харків: Страйд, 2006. – 784 с.

9. Юзікова Н. С. Злочинність неповнолітніх: особливості, сучасні тенденції та заходи запобігання і протидії: монографія. Дніпро: Біла К.О., 2016. – 510 с.

REFERENCES

1. Amdzhadin, L. & Ghoncharuk, O. (2011). *Suspiljni praktyky ta zakonodavstvo u sferi pravoporushenj nepovnlitnikh: monoghrafija*

[Public practices and legislation in juvenile delinquency: monograph]. Kyiv: "K.I.S.", 184 p. [in Ukrainian].

2. Ghonchar, T. O. (2004). *Istorychnyj rozvytok kryminalnogho zakonodavstva Ukrajinjy pro vidpovidalnistj ta pokarannja nepovnolitnikh* [Historical development of the criminal legislation of Ukraine on liability and punishment of minors]. History pages. Odessa. pp. 197–205. DOI: <http://liber.onu.edu.ua:8080/bitstream/handle/123456789/6630/197-205.pdf;jsessionid=95D2C7E99C5CBD3DA212CC529FC0392B?sequence=1>. [in Ukrainian].

3. Kryminaljno-vykonavchij kodeks Ukrajinjy: Zakon Ukrajinjy vid 11.07.2003 № 1129–IV [Criminal-executive code of Ukraine: Law of Ukraine from 11.07.2003 № 1129–IV.]. Available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1129-15/page> (Accessed 19.06.2018). [in Ukrainian].

4. Lucenko, Ju. A. (2010). *Dity-pravoporusnyky: shho robyty?* [Child offenders: what to do?]. Kyiv: School World, 128 p. [in Ukrainian].

5. Ljutjy, V. P. (2010). Socialjno-pedagoghichne zabezpechennja dijajnosti kryminaljno-vykonavchoji inspekcoji z resocializaciji nepovnolitnikh, zviljnenykh vid vidbuvannja pokarannja z vyprobuvannjam [Socio-pedagogical support for the activity of the criminal-executive inspection on the resocialization of minors

exempted from serving a sentence with a probation]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lugansk National named Taras Shevchenko University. Lugansk, 20 p. [in Ukrainian].

6. Orlovsjka, N. A. (2015). *Problemy protydiji zlochynnosti nepovnolitnikh: navchaljno-metodychnyj posibnyk* [Problems of counteracting juvenile delinquency: educational and methodical manual.]. Odessa: International Humanitarian University, 76 p. [in Ukrainian].

7. *Slovnyk zakonodavchjkh terminiv* (2000). [Dictionary of Legislative Terms]. Kyiv: Basis, 608 p. [in Ukrainian].

8. *Juvenaljna justycija v Ukrajinj: komentar ta analiz dijuchogho zakonodavstva* (2006) [Juvenile Justice in Ukraine: commentary and analysis of current legislation]. In general, Corresponding Member of the Academy of Legal Sciences, Doctor of Law, Professor V.S. Zelensky and candidate of legal sciences, associate professor N.V. Sibelova The "Legal Advisor" series. Kharkiv: Stride, 784 p. [in Ukrainian].

9. Juzikova, N. S. (2016). *Zlochynnistj nepovnolitnikh: osoblyvosti, suchasni tendenciji ta zakhody zapobighannja i protydiji jij: monohrafija* [Minority crime: features, current trends and measures to prevent and counteract it: a monograph]. Dnipro: Bila K.O., 510 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 13.12.2018

“Я маю знання не від народження, але стародавність розлюбивши, прагну до неї усіма силами”.

*Конфуцій
давньокитайський філософ*

“Навіть за великим талантом прямує ще більший”.

*Йоганн Вольфганг Гете
німецький поет, прозаїк, драматург*

“Майдутнє – це не те, куди ми йдемо, а те, що ми створюємо. Дороги слід не шукати, а Будувати. Сам процес будівництва змінює як самого творця, так і його долю”.

*Джон Шаар
вчений, політичний теоретик*

“Без прикладів неможливо ні правильно вчити, ні успішно вчитися”.

*Луцій Юній Модерат Колумелла
давньоримський письменник*

